

CSPR Briefing

I vått och torrt? En studie av nationell vattenkatastrofgrupp VAKA

Underlag till den statliga
dricksvattenutredningen

Anna Bohman

Centrum för
klimatpolitisk forskning

Centrum för klimatpolitisk forskning

Centrum för klimatpolitisk forskning bildades år 2004 och är en erkänd miljö för Klimatpolitisk forskning. Här samlas forskare från olika discipliner för att med vetenskapliga verktyg utforma forskning som genererar tillämpbara resultat med relevans för samhället. Ämnesområdena täcker både begränsning av växthusgasutsläpp och anpassning av samhället till en kommande klimatförändring, inom och utanför. Dessutom tangeras ett flertal angränsande områden som berör nyttjandet av naturresurser och hållbar utveckling.

Den här publikationen citeras som: "Bohman, Anna. I vått och torrt. En studie av nationell vattenkatastrofgrupp VAKA. Underlag till den statliga dricksvattenutredningen. Centrum för klimatpolitisk forskning, Briefing nr. 14, 2015. Linköpings universitet, Norrköping, Sverige"

För mer information om vår forskning och andra publikationer vänligen besök www.cspr.se

Linköpings Universitet
Centrum för klimatpolitisk forskning
Institutionen för Tema
581 83 Linköping
Sverige
Telefon + 46 (0)11 36 33 47
E-post
cspr_coordinator@liu.se
www.cspr.se

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
1. Bakgrund och inledning	2
2. Metod, material och avgränsningar.....	3
3. Resultatredovisning	4
3.1 Insatsernas karaktär – vilken funktion har VAKA:s insats fyllt för de som larmat?	5
3.2 Vilka förlopp och vilka konsekvenser bedöms ha kunnat uppstå om man inte hade larmat VAKA?.....	6
3.3 Verksamhetens utveckling.....	7
3.3.1 Utrustning för nödvattenförsörjning	8
3.3.2 Sprida information om verksamheten	8
3.3.3 Tillgång till laboratorier.....	8
3.4 Betalningsvilja samt argument för och emot en avgift.....	9
3.5 För- och nackdelar med alternativa organisationsformer	10
4. Sammanfattande slutsatser	12

1. Bakgrund och inledning

Klimatförändringarna tillsammans med andra förändringar i samhället innebär att förutsättningarna för dricksvattenförsörjningen i Sverige kommer att se annorlunda ut i framtiden. Regeringen har mot denna bakgrund tillsatt en särskild utredning,¹ som fått i uppdrag att på nationell nivå se över hur den allmänna dricksvattenförsörjningen har anpassats i förhållande till kommande utmaningar och hur förutsättningarna för att bibehålla en trygg dricksvattenförsörjning ser ut i framtiden. Utredningen ska vid behov föreslå lämpliga åtgärder för att lösa identifierade brister.

Dricksvattenproduktion i Sverige kommer att påverkas dels via en generellt sett sämre råvattenkvalité vilket ställer andra krav på den dagliga och ”normala” driften, bl.a. kan beredningsprocesserna i vattenverken komma att behöva anpassas. Då extrema väderhändelser förväntas bli allt vanligare framöver behöver även beredskapen för att hantera extraordinära händelser och akuta kriser i dricksvattensektorn att behöva stärkas.²

Som ett led i detta arbete bildade Livsmedelsverket år 2004 den nationella stödfunktionen VAKA som kan nås dygnet runt via SOS-alarm i syfte att ge stöd till kommuner och regioner som drabbas av allvarliga problem med dricksvattenförsörjningen. VAKA:s medlemmar består i dagsläget av 23 personer verksamma inom kommunal dricksvattenproduktion, miljöskydd, laboratorieverksamhet och räddningstjänst. Man har även en informatör, tre geohydrologer, logistik- och nödvattenexperter samt krishanteringskunniga knutna till gruppen. VAKA- gruppens samlade erfarenheter inkluderar händelser såsom olyckor med farligt gods, utsläpp i vattentäcker, stora vattenläckor, förorenade ledningsnät, vattenbrist, översvämningar, ras och skred, höga flöden, strömavbrott samt andra olyckor och händelser som påverkat vattenförsörjningen.³

I dagsläget nås gruppen av ca 20-30 larm om året.

VAKA deltar i de mer akuta delarna av krishanteringen med expertstöd men går aldrig in och tar över ansvaret för krisledningen utan är mer ämnat som en stödfunktion för att underlätta arbetet för ansvariga inom respektive organisation. I tillägg till detta håller VAKA även lager

¹ En trygg dricksvattenförsörjning (L 2013:75)

² Ibid

³ Pro Memoria Livsmedelsverket ”Underlag Intervjuer” daterat den 12 januari 2015., Dir. 2013:75
Kommittédirektiv - En trygg dricksvattenförsörjning.

med utrustning för nödvattenförsörjning i form av nödvattentankar på ett flertal platser i Sverige. Dessa kan vid behov transporteras ut till behövande kommuner.

Som en del i dricksvattenutredningens övergripande uppdrag att skapa förutsättningar för en trygg dricksvattenförsörjning har man även i uppgift att utvärdera VAKA- gruppens funktion och arbetssätt och vid behov lämna förslag på utvecklingen av gruppens verksamhet. Föreliggande rapport utgör ett underlag för denna utvärdering.

I det följande sammanställs den information som framkommit i intervjuer med olika aktörer, i första hand kommuner som någon gång larmat VAKA. Ambitionen är att rapporten ska bidra till förståelsen för vilken roll och betydelse VAKA spelat i de senaste årens allvarliga incidenter kopplat till dricksvattenförsörjning i Sverige samt utgöra ett underlag i debatten kring VAKA gruppens framtid.

2. Metod, material och avgränsningar

Rapporteringen tar sin utgångspunkt i 26 intervjuer med personer som varit i kontakt med VAKA under de senaste åren. Urvalet har skett i samarbete med Livsmedelsverket och baseras på följande kriterier:

- Närhet i tiden: VAKA var under uppbyggnad under de första åren och började fungera i sin nuvarande form från ungefär 2010. Händelser innan 2009 har därför inte tagits med i rapporteringen.
- Tillräckligt stor insats för att den som blir uppringd ska minnas händelsen mer i detalj och kunna ge konkreta svar.
- Olika typer av händelser och olika karaktär på larmen.
- Geografisk spridning över landet.

En bortsällning har skett av de personer som slutat arbeta i kommunen utan att lämna kontaktuppgifter vidare.

De intervjuade personerna innehar oftast positioner som VA-chef, miljöchef, säkerhetschef eller annan befattning inom organisationen som fått i uppdrag att larma VAKA. Ett av larmen kommer från en länsstyrelse men den övervägande delen utgörs av kommuner. Två intervjuer

har även genomförts med en restvärdesledare och en smittskyddsläkare som samarbetat med VAKA i olika räddningsinsatser.

Då det i vissa fall har uppfattats som besvärande att man larmat VAKA så nämns inte de intervjuade kommunerna vid namn i denna rapportering. Ytterligare en anledning är att de intervjuade personerna ska känna sig bekväma med att även lämna ut information som kan uppfattas som känslig. Intervjuerna har genomförts via telefon och dokumenterats medelst minnesanteckningar.

Uppdraget har inte omfattat en intervjuundersökning med VAKA:s projektledning eller VAKA gruppens medlemmar. Ett möte har hållits med VAKA:s samordnare samt en VAKA medlem men redovisningen speglar i första hand synpunkter som kommit fram i samtal med *användare* av VAKAS stödfunktion. Av denna anledning lyfts inte erfarenheter *inifrån* verksamheten i denna rapportering, vilka även bör beaktas i bedömningen av verksamhetens fortsatta utveckling.

3. Resultatredovisning

I det följande sammanfattas den information som framkommit i intervjuerna organiserade kring ett antal centrala frågeställningar vilka gäller:

- *Insatsernas karaktär – vilken funktion har VAKA:s insats fyllt för de som larmat?*
- *Vilka förlopp och vilka konsekvenser bedöms ha kunnat uppstå om man inte hade larmat VAKA?*
- *Verksamhetens utveckling.*
- *Betalningsvilja samt diskussion kring vad en avgift skulle innebära.*
- *För- och nackdelar med alternativa organisationsformer.*

Frågeställningarna har identifierats av utredningen och intervjuerna har genomförts av författaren.

3.1 Insatsernas karaktär – vilken funktion har VAKA:s insats fyllt för de som larmat?

VAKA har bl.a. hanterat störningar som smitta och föroreningar i råvattenförekomster eller på ledningsnät, läckor/korskopplingar, översvämningar i vattenverk eller distributionsledningsnät, driftsstopp och avbrott med påföljande vattenbrist samt sabotage. I sin roll som nationellt expertorgan har VAKA bistått med rådgivning och expertstöd kring mikrobiologiska frågeställningar, tekniska/ingenjörsmässiga aspekter av VA-hantering, kommunikation gentemot allmänhet och media samt mer generell erfarenheter av kriser och skarpa lägen. Här har det bl.a. handlat om analys- och beslutsstöd kring lägesbedömning, problem- och strategidiskussioner, ledningsstöd och personlig coaching till larmande parter.⁴ VAKA har vid ett flertal tillfällen bistått kommuner som haft svårt att få åtkomst till laboratorium för analys av prover utanför ordinarie öppettider.

VAKA har även bistått med utrustning för nödvattenförsörjning vilka har transporterats ut till kommunerna vid behov. Flera kommuner har uttryckt att VAKA:s nödvattenutrustning är helt nödvändig och att man i sin beredskapsplanering räknar med att dessa ska finnas om inte de egna tankarna räcker. Som illustrerande exempel kan nämnas att en mellanstor svensk kommun vid en dricksvattenincident satte ut 112 tankar totalt för att säkra medborgarnas dricksvattenförsörjning, varav 10 tankar kom från eget lager och återstående del kom från VAKA. Flera har också poängterat att de monteringsinstruktioner som medföljer är tydliga och lätta att förstå.

Speciellt i små och resurssvaga kommuner utan egen kompetens framhåller man att VAKA har en betydande roll för krishanteringsförloppet och dess utgång. I krisens initiala skede finns ett behov av expertkompetens kring hur man kan mäta, analysera och agera vid dricksvattenkriser. Även efter detta direkta initiala krisskede finns i det fortsatta arbetet behov av rådgivning kring hur man får igång dricksvattenproduktionen igen, hur man gör rent ledningsnät etc. Under dessa processer har man fått stöd och vägledning från VAKA. Kommunerna får via VAKA tillgång till nationell spetskompetens på en rad olika områden. I de fall VAKA själva inte har haft den kompetens eller de resurser som de bedömer behövs i en specifik insats så har de tillgång till ett bredare nätverk av experter och sakkunniga. På

⁴ Intervjuer samt Pro Memoria "Underlag Intervjuer" Livsmedelsverket, daterad den 12 januari 2015.

detta sätt får kommunerna också del av VAKA:s externa nätverk vilket varit enormt uppskattat.

Kommunerna får också via VAKA en direktkanal in i myndigheter, VAKA medlemmarna känner personer med rätt kompetens eller på rätt positioner vilket underlättar och snabbar på krishanteringsförloppet.

Bland de kommuner som intervjuats för denna studie har det varit speciellt uppskattat att de personer som ingår i VAKA *själva till vardags finns i VA verksamheten* och har *stor erfarenhet från att hantera kriser*. Flera kommuner har uttryckt att de fått betydligt *mer hjälp än vad de förväntat* vid själva larmtillfället. I flera fall har man larmat VAKA enbart i syfte att få hjälp med nödvatten utrustning men har även fått värdefull hjälp med bl.a. *hantering av media samt personlig coaching under själva krisförloppet*. Många kommuner har inte den vana som krävs för att hantera ett stort tryck från media, att arrangera presskonferenser och att kommunicera med allmänheten i ett pressat läge varför det stöd man fått från VAKA i detta sammanhang har varit väldigt uppskattat. Detta är dessutom ett behov som man oftast inte identifierat eller förutsett på egen hand.

Vidare framhålls det som särskilt positivt att VAKA inte går in och tar över krisledning eller fattar beslut utan snarare *utgör en trygg, erfaren och kompetent samtalspart* för kommunen i diskussionen kring olika handlingsalternativ i en pressad situation. I en krissituation underlättar det att ha tillgång till kollegor inom branschen att rådgöra med inför problemanalys och beslutsdiskussioner. För mindre kommuner eller för ansvariga chefer som är nya på sin position och ännu inte hunnit etablera kontakter inom branschen kan VAKA här fungera som ett kollegialt nätverk i stand by. Även för krisledare som erfar att de är relativt ensamma på sin position upplever man att förutsättningarna för krishantering har gynnats av att VAKA funnits till hands som ett utomstående och erfaren samtalspart. Denna ”bollplanksfunktion” hos VAKA är ett enormt uppskattat stöd bland kommunerna.

3.2 Vilka förlopp och vilka konsekvenser bedöms ha kunnat uppstå om man inte hade larmat VAKA?

Det kan delvis vara svårt att i efterhand spekulera kring kontrafaktiska scenarier eller händelseförlopp men de intervjuade kommunerna har ändå vidhållit att

krishanteringsförloppet hade förlängts, att media-hantering och kommunikationen gentemot allmänheten hade varit betydligt mer besvärlig och att skadorna generellt sett hade blivit större utan den hjälp som erhöles av VAKA.

Majoriteten av de intervjuade kommunerna understryker dessutom att man utan VAKA:s hjälp som ett professionellt bollplank skulle ha känt sig mer osäker på vad man gjorde vilket också skulle kunna ha **förlängt krishanteringsförloppet**. När man haft experthjälp samt möjlighet att rådgöra med en grupp erfarna människor som varit med om kriser förut har man också kunnat agera på ett mer professionellt sätt och **leverera en högre kvalitet gentemot allmänheten och media**.

En viktig aspekt som framhållits av den restvärdesledare som intervjuats inför denna studie är att **tidiga insatser** är av särskild vikt när det gäller miljöolyckor. Utan VAKA:s tjänster som dessutom går att larma dygnet runt skulle många kommuner haft en betydligt längre startsträcka vilket skulle ha lett både **till vidare konsekvenser och högre kostnader**.

Kommunerna har även framhållit att det utan VAKA skulle ha varit **betydligt mer besvärligt att få hjälp med de tekniska delarna** vad gäller exempelvis provtagningar. VAKA har i sammanhanget en stor kompetens kring vilka typer av mikroorganismer man skulle inrikta sökningarna mot och i förekommande fall öppnat upp laboratorieresurser när det funnits behov av detta.

I vissa fall har man framhållit att situationen skulle ha blivit väldigt allvarlig utan VAKAS hjälp. I många mindre kommuner finns varken den erfarenhet eller kapacitet som krävs för att kunna reda ut krislägen av detta slag. I andra fall har man också understrukit att man utan utrustningen för nödvattenförsörjning skulle ha fått problem att försörja viktig samhällservice såsom äldreboenden etc. med rent dricksvatten i tillräckliga kvantiteter.

3.3 Verksamhetens utveckling

De flesta kommuner är som tidigare nämnts oerhört nöjda med VAKA:s verksamhet och understryker att denna är en förutsättning för att upprätthålla krishantering på området. I en kommun av 26 har man upplevt att man inte fått den hjälp man behövt i den initiala kontakten med VAKA. Några idéer för verksamhetens utveckling har emellertid framkommit under kommunintervjuerna vilka presenteras nedan. Förslagen har inte bearbetats eller på

något sätt bedömts utifrån sin potential eller relevans utan redovisas här på det sätt de framförts av intervjupersonerna, för en vidare bedömning av utredningen.

3.3.1 Utrustning för nödvattenförsörjning

Några kommuner har föreslagit att lagren för nödvattentankar skulle kunna etableras tätare framför allt i de norra delarna av landet där avstånden mellan lagren är långa. Det har även framkommit förslag på att VAKA eller Livsmedelsverket skulle kunna underlätta och koordinera samutnyttjande av nödvattenresurser mellan kommuner, eventuellt genom att inventera förekomsten av nödvattentankar i kommunerna och sammanföra informationen i en databas så att man vet var resurserna finns. Vidare kan man vid en utdragen kris behöva hjälp med att fylla på tankarna. Som en vidareutveckling av servicen att tillhandahålla utrustning för nödvattenförsörjning har det framkommit förslag på att VAKA eller Livsmedelsverket centralt skulle kunna etablera ett ramavtal och upphandla transporter för påfyllnad av nödvattentankar istället för att samtliga kommuner sköter detta lokalt. Detta menar man, skulle kunna innebära att man får bättre kontroll över kvalitet och pris.

3.3.2 Sprida information om verksamheten

Flera av de tillfrågade anser att VAKA kan bli bättre på att marknadsföra sig och sprida information om de tjänster man tillhandahåller. Enligt de intervjuade vet inte alla kommuner vilket stöd man kan få och vilken kompetens VAKA besitter. Om fler kände till verksamheten menar man, skulle även fler kontakta VAKA.

”Man borde tänka på VAKA som ett första alternativ då en kris uppstår men det gör man inte alltid.”

Man skulle därför behöva sprida information om verksamheten, speciellt till små kommuner som möjligtvis inte har kunskap om verksamheten men är i stort behov av VAKAS stöd i händelse av olycka. Under studiens gång har det också framkommit indikationer på att andra aktörer än kommuner inte är fullt medvetna om sin rätt att nyttja VAKA:s resurser. Även här behövs alltså insatser för att nå ut med information om vilket stöd som finns att tillgå.

3.3.3 Tillgång till laboratorier

Tillgänglighet på laboratorier har vid flera tillfällen framhållits som en flaskhals i krishanteringen då det förekommit att kommuner har haft problem med att få tillgång till labbresurser utanför ordinarie arbetstid, under större helger etc. Detta kan bli problematiskt då snabba svar ofta är av kritisk betydelse i krishanteringen. Det finns ett generellt behov av att utveckla och förbättra tillgängligheten till laboratorier och frågan kring VAKA:s

eventuella roll i sammanhanget har lyfts under några av intervjuerna. I förekommande fall har VAKA öppnat upp labbresurser men också tagit proverna till Livsmedelsverkets laboratorium i Uppsala. Mot denna bakgrund har man i sammanhanget föreslagit att Livsmedelsverket eller VAKA eventuellt skulle kunna upphandla laboratorieverksamhet centralt samt etablera någon form av ramavtal för att säkerställa tillgång till labb-tjänster.

3.4 Betalningsvilja samt argument för och emot en avgift

Några av de personer som intervjuats för denna studie bedömer att det skulle kunna finnas en betalningsvilja för VAKA:s tjänster bland de kommuner som vet vilken hjälp man kan få, men menar samtidigt att det är principiellt fel att avgiftsbelägga verksamheten. Här anser man att det bör ligga i samhällets intresse att bevara säkerheten på dricksvattenområdet och att detta inte ska avgöras av betalningsvilja i respektive kommun. Andra framhåller att det är förknippat med stora risker att avgiftsbelägga räddningsinsatser och att det därför skulle vara en fördel om det kunde vara gratis. Här påpekar man att det är först när man varit med om en incident som man inser det verkliga värdet av hjälpen och att i de fall man inte är medveten om vilken hjälp man kan få och samtidigt vet att det är förknippat med en avgift att nyttja VAKA:s resurser, så är det stor risk att man avvaktar en kontakt. Detta bedöms som mycket olyckligt eftersom man riskerar att tappa tid och tempo i hanteringen av en olycka vilket kan innebära att man äventyrar folkhälsan. Mot denna bakgrund ser man det som en förutsättning att VAKAS tjänster är avgiftsfria.

Ett annat argument är att betalningsviljan ser olika ut i olika kommuner vilket skulle kunna missgynna små och resurssvaga kommuner. I sammanhanget betonar man att uti det fall en avgift införs bör denna vara obligatorisk för att undvika problematiken kring ojämlika situationer mellan kommuner.

Flera förslag har framkommit på hur en eventuell avgift skulle kunna tas ut. Ett alternativ som diskuterats är en fast årsavgift kopplad till kommunens storlek. Detta, menar man skulle också indirekt kunna bli en del av marknadsföringen:

”....om vi betalar blir vi också mer intresserade av att använda tjänsten”

En tanke som framförts av VAKA:s ledning i relation till detta är att fler användare än kommuner i dagsläget är berättigade att använda VAKA:s tjänster. Av samma anledning, menar man, framstår inte en exklusiv kommunavgift som ett optimalt alternativ.

Ytterligare alternativ som diskuterats är att VAKA skulle kunna delfinansieras statligt alternativt via Va-taxan. Ett argument som framförts här är att konsekvenserna av dricksvattenkriser har åverkan långt utanför VA-kollektivet och det bör därför ligga i statens intresse att bevara säkerheten på detta område. Någon har också föreslagit att VAKA organisationsmässigt skulle kunna läggas in under Svenskt Vatten och finansieras via en höjd medlemsavgift. Här hävdar emellertid andra att kris- och säkerhetsarbetet bör skötas inom myndighetsvärlden och inte läggas ut på en branschorganisation.

3.5 För- och nackdelar med alternativa organisationsformer

Under intervjuerna diskuterades alternativa organisationsformer av VAKA:s verksamhet bl.a. huruvida motsvarande kompetens som VAKA har, skulle kunna återfinnas på marknaden via privat konsultverksamhet samt om VAKAS funktion skulle kunna ersättas med regional eller lokal kompetensutveckling. Samtliga intervjuade ställde sig i sammanhanget tveksamma till alternativet att organisera VAKA:s tjänster som privat konsultverksamhet. Dels utifrån principiella skäl: verksamheten bör inte, menar man, drivas i vinstintresse. Man anser att det i sammanhanget är bra att ha en opartisk VAKA grupp som agerar för samhällets säkerhet utan kommersiella intressen. Återigen, anser flera av de intervjuade att krishantering av princip bör skötas inom myndighetsvärlden. Att låta ett privat företag sköta krishantering skulle kunna ge fel incitament och därmed påverka krishantering. En stor del av kvalitén, menar man, ligger i att man delar med sig av kunskaper. Man blir också, framhålls det, en kunskaps brygga mellan kommuner och på så vis ett forum för mellankommunalt lärande. I det fall VAKA:s verksamhet skulle bedrivas på privat konsultbasis skulle det kunna vara en konkurrensnackdel att dela med sig av erfarenheter till konkurrenter.

Andra framhåller att det kanske snarare är sammansättningen av gruppmedlemmar som är den kritiska frågan vid en privat organisering av verksamheten:

”Det skulle nog vara svårt att hitta den konstellationen och kombination av kompetenser... och vad skulle man vinna på det?”

VAKA:s medlemmar är i princip handplockade utifrån sin kompetens men också sina personliga egenskaper. Vid en organisering av verksamheten på privat konsultbasis skulle det inte vara möjligt att påverka gruppdynamik och sammansättningen av kompetenser inom teamet på samma sätt.

Andra hänvisar till att kostnaderna kommer att bli för stora vid en privat organisering av verksamheten.

”Blir vi hänvisade till privata konsulter så skulle det bli så dyrt att vi skulle göra det själva. VAKA behöver finnas kvar!”

Det bestående intrycket från intervjuerna är att VAKA bör finnas kvar i sin nuvarande form inom myndighetsvärlden.

Intervjupersonerna tror inte heller att VAKAs verksamhet skulle kunna ersättas med regional kompetensutveckling. Mot bakgrund av att VAKA besitter vad som i sammanhanget måste bedömmas som nationell spetskompetens så ser man det som orealistiskt att denna skulle kunna spridas till alla 21 regioner i Sverige. Regional kompetens menar man, kan aldrig bli lika specialiserad.

I tillägg bedöms en central organisation på nationell nivå som ett oerhört kostnadseffektivt sätt att bedriva stödet på. I sin nuvarande organisationsform har VAKA inga stora löpande kostnader då medlemmarna till vardags finns i den kommunala VA-verksamheten och kallas in i akuta krislägen. Man anser även att den nuvarande organisationen är den som på bästa sätt kan upprätthålla kunskapen. Med nationell organisering av stödet så blir antalet incidenter fler än vid ett regionalt/lokalt krisstöd och därmed också antalet träningstillfällen i skarpt läge.

”De som har varit med i det skarpa läget har en fördel över de som bara övat eller läst på i teorin”

Från VAKA gruppens ledning framhåller man vikten av att deltagarna känner varandra, är samspelade och vet hur andra medlemmar har det på det både på det professionella och privata planet. Av samma anledning ser man en risk med att gruppen blir alltför stor och framhåller vikten av regelbundna träffar och gruppförstärkande samarbetsövningar. Det har också, menar man, tagit tid att bygga upp VAKA gruppens kompetens. Det vi ser idag är ett resultat av flera års övningar och investeringar i mellanmänniska kontakter och samarbetsrutiner.

4. Sammanfattande slutsatser

Den här rapporten har studerat VAKA-gruppens verksamhet med speciellt fokus på hur de som larmat VAKA upplevt hjälpen, vilka konsekvenser som kunnat undvikas genom VAKA:s stöd samt hur insatserna skulle kunna organiseras och finansieras framöver. Studien utgår från 26 intervjuer med aktörer som larmat VAKA någon gång mellan 2010 och 2015.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de intervjuade kommunerna upplever att VAKA erbjuder en synnerligen effektiv och professionell hjälp som bidragit till att olycksförloppen kunnat både mildras och förkortas avsevärt. Man har bistått med kvalificerad experthjälp vad gäller lägesanalys, provtagningar och analyser, bistått i organisationen av krisledningen och även förmedlat erfarenheter och kunskaper gällande media hantering samt kommunikation gentemot allmänheten. VAKA har dessutom tillgång till ett brett kontaktnät och har i de fall då man själv inte besitter rätt expertis snabbt kunnat förmedla kontakt med rätt person/instans. De intervjuade kommunerna har framhållit att man fått mental stöttning av VAKA i situationer som varit belastande för krisledningen. Att ha tillgång till erfarna människor som bollplank och som en part i diskussionen i ett kritiskt läge framhålls som otroligt viktigt för de inblandade.

Flertalet av de intervjuade bedömer att det kan finnas en viss betalningsvilja för VAKA:s tjänster på kommunal nivå men ser en överhängande risk med att vissa kommuner eventuellt avvaktar en kontakt om denna är avgiftsbelagd. I sammanhanget bör man också beakta att andra aktörer än kommuner i dagsläget är berättigade att nyttja VAKA:s tjänster varför en exklusiv kommunavgift inte framstår som en optimal lösning framgent.

Ingen av de intervjuade ser någon fördel med att VAKA verksamhet skulle organiseras på privat konsultbasis alternativt ersättas med regional kompetensutveckling. Det senare alternativet menar man känns inte realistiskt med tanke på att VAKA besitter vad som måste betraktas som nationell spetskompetens och att det skulle vara svårt att sprida denna till alla regioner.

Förslag på verksamhetens utveckling som framkommit gäller bl.a. tillgången till nödvattenutrustning där tillgängligheten skulle kunna förbättras både via tätare avstånd mellan lagren samt en koordinering av samutnyttjande av resurser mellan kommuner. Man tror även att kännedomen om VAKA skulle kunna förbättras via informationsinsatser.

Ytterligare ett förslag på verksamhetens utveckling gäller tillgång till laboratorier där man föreslår att VAKA alternativt Livsmedelsverket skulle administrera en central upphandling för att säkerställa att det alltid finns tillgång till laboratorieresurser.

Baserat på rapportens samlade bedömning rekommenderas det att VAKA gruppens verksamhet även fortsättningsvis bör bedrivas i sin nuvarande form men med en fast finansiering från näringsdepartementet som möjliggör en mer långsiktig planering av verksamheten.

Avslutningsvis bör det återigen understrykas att effekterna av framtida klimatförändringar medför att riskerna för dricksvattenförsörjningen ökar och att antalet incidenter kopplat till dricksvattenförsörjning med stor sannolikhet kommer att öka.⁵ Behovet av VAKA-gruppens tjänster blir därmed större i framtiden.

⁵ SOU 2015:51 Klimatförändringar och dricksvattenförsörjning, Delbetänkande av dricksvattenutredningen, Stockholm 2015.

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2015/06/sou-201551/>